

Nr 97.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa pensioner och understöd m. m. från allmänna indragningsstaten; given Stockholms slott den 16 februari 1923.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen under punkterna 1—9 hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro,
enligt Dess nådiga beslut:

GUSTAF ADOLF.

Olof Olsson.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 16 februari 1923.

Närvarande:

Statsministern och ministern för utrikes ärendena BRANTING, statsråden LINDQVIST, THORSSON, OLSSON, SANDLER, NOTHIN, SVENSSON, HANSSON, ÅKERMAN, LINDERS, SCHLYTER, ÖRNE.

l:o.

Överintendenten och chefen för nationalmuseum har hos Kungl. Maj:t i två särskilda skrivelser av respektive den 8 och den 31 augusti 1922 hemställt om åtgärder för beredande dels av gratifikation, dels ock *Bihang till riksdagens protokoll 1923. 1 saml. 76 häft. (Nr 97.)*

*Pension åt
förutvarande
e. o. vakt-
mästaren vid
national-
museum F. A.
E. Bagge.*

1

av pension åt förutvarande e. o. vaktmästaren vid museet Frans Albert Edvard Bagge.

I den förstnämnda skrivelsen anför överintendenten i huvudsak följande:

Bagge antogs till e. o. vaktmästare med tillfällig tjänstgöring vid museet den 11 maj 1876. Den 8 januari 1885 antogs Bagge till vaktmästare vid museets konstslöjdvärdning med skyldighet att tjänstgöra 3 dagar i veckan. Han har sedan dess uppehållit denna befattning, tills han den 8 september 1921 skadade sig genom olyckshändelse. Han har sedan dess varit oförmögen till arbete, och torde, såsom av bifogade läkarintyg framgår, Bagge ej heller i framtiden bliva arbetsför. Med anledning därav beviljades han avsked från sin befattning vid museet från och med den 1 juli 1922.

Jag har förvissat mig om att Bagge saknar såväl egna medel som möjlighet att av annan erhålla underhåll och vård. Vid sådant förhållande synes det mig önskvärt att Bagge, som i egenskap av e. o. tjänsteman icke har rätt till pension, dock med hänsyn till sin långa tjänstetid av staten beviljas medel till sitt uppehälle.

Det är min avsikt att i särskild skrivelse hos Kungl. Maj:t hemställa om proposition till riksdagen angående anvisande av årlig pension till Bagge.

Då emellertid dylik pension, även om densamma beviljas att utgå från 1923 års början, ej torde komma Bagge tillhanda förrän i mitten av 1923, skulle Bagge till dess komma att vara i fullkomlig avsaknad av medel.

Därför får jag hemställa, det Kungl. Maj:t täcktes till Bagge såsom gratifikation anvisa ett belopp motsvarande de medel, av vilka Bagge kan anses vara i oundgängligt behov, till dess att honom beviljad pension kommer att utbetalas. Bagges avlöning från museet har under år 1921 uppgått till 1,821 kronor 47 öre, varav utgjorde 800 kronor.

Berörda gratifikation synes mig böra beräknas att utgå med två tredjedelar av Bagges löneförmåner under motsvarande tidrymd. Såvida Bagge eventuellt beviljad pension skulle anses komma honom till handa den 1 juli 1923, skulle gratifikationen motsvara ett års lön (från den 1 juli 1922 till den 1 juli 1923) och böra utgå med ett belopp av i runt tal 1,200 kronor.

Vid nämnda ansökan har fogats åldersbetyg, utvisande, att Bagge är född den 4 oktober 1851 ävensom läkarintyg, enligt vilket Bagge sedan den 8 september 1921 lider av så höggradig invaliditet, att han för framtiden vore oförmögen till arbete.

I den senare skrivelsen av den 31 augusti 1922 har museichefen, i anslutning till sin förra framställning i ämnet, hemställt om proposition till 1923 års riksdag om anvisande av en årlig pension till Bagge att utgå med ett belopp av 1,200 kronor för år från och med den 1 januari 1923.

Statskontoret, som anmodats uttala sig över de gjorda framställningarna, har den 31 oktober 1922 i ärendet anfört i huvudsak följande:

Statskontoret finner det skäligt, att Bagge, som varit anställd hos nationalmuseum i 46 år och numera är oförmögen till arbete, erhåller något årligt understöd av statsmedel. Med hänsyn emellertid till att han endast tjänstgjort 3 dagar i veckan, och, enligt av statskontoret infordrat intyg under vart och ett av åren 1919—1921 i avlöning uppburit, förutom dyrtidstillägg, blott 800 kronor, finner statskontoret, att honom icke bör tillerkännas årligt understöd till högre belopp än 600 kronor, att utgå från och med den 1 juli 1921.

Därest Kungl. Maj:t skulle finna lämpligt att, på av chefen för nationalmuseum anförda skäl, tillerkänna Bagge gratifikation, torde sådan höra utgå med samma belopp som det årliga understödsbelopp, som av statskontoret ifrågasatts, eller 600 kronor, i vilket fall årligt understöd ej bör utgå förrän från och med den 1 juli 1922. Gratifikation torde böra anvisas från åttonde huvudtitelns anslag till extra utgifter.

I likhet med statskontoret anser jag skäligt, att Bagge, som under en osedvanligt lång tidrymd och med mycket goda vitsord tjänstgjort som extra ordinarie vaktmästare vid nationalmuseum, erhåller ett lämpligt avpassat understöd av statsmedel. Härför talar även, att Bagge, som är över 70 år gammal och följaktligen redan av åldersskäl numera kunde antagas vara nedsatt till sin arbetskraft, dessutom drabbats av olyckshändelse, vilken medfört att han blivit oförmögen till arbete. Vad angår sättet för understödets utgående, håller jag före, att pension redan från början bör tillerkännas Bagge och att någon form av gratifikation icke bör ifrågakomma. Den tidpunkt, från och med vilken pensionen må räknas, synes mig böra bestämmas till ingången av månaden, från och med vilken Bagge erhöll avsked ur museets tjänst, eller alltså till den 1 juli 1922. I fråga om understödets storlek har jag intet att erinra mot vad statskontoret härutinnan föreslagit eller 600 kronor för år.

*Departements-
chefen.*

Jag hemställer alltså, att Eders Kungl. Maj:t tacktes föreslå riksdagen medgiva,

att förutvarande extra ordinarie vaktmästaren vid nationalmuseum Frans Albert Edvard Bagge må från och med den 1 juli 1922 under sin återstående livstid uppbära å allmänna indragningsstaten en årlig pension å 600 kronor.

2:o.

I skrivelse den 22 maj 1912 angående regleringen av utgifterna under riksstatens tionde huvudtitel anmälde 1912 års riksdag, bland

*Anslag till
materiellt vid
det fysikalisk-*

kemiska laboratoriet vid universitetet i Uppsala.

annat, att riksdagen i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag dels medgivit, att för docenten i kemi vid universitetet i Uppsala, filosofie doktorn Theodor Svedberg finge vid nämnda universitet inrättas en personlig professur i fysikalisk kemi, dels ock för berörda ändamål på allmänna indragningsstaten till årlig avlöning åt Svedberg anvisat ett belopp av 3,700 kronor, därav 1,200 kronor skulle, tillika med vissa från C. F. Liljewalchs fond för personliga professurer vid Uppsala universitet till avlöning vid professuren utgående medel, utgöra lön och 2,500 kronor tjänstgöringspenningar, jämte ett ålderstillägg å 600 kronor efter 5 års tjänstgöring.

Vid föredragning härav fann Kungl. Maj:t genom beslut den 29 juni 1912 gott utnämna och förordna Svedberg att från början av år 1913 vid universitetet i Uppsala vara professor i fysikalisk kemi.

Av den framställning, som låg till grund för riksdagens ovan omnämnda beslut (punkten 19 i bilagan tionde huvudtiteln till 1912 års statsverksproposition jämte till nämnda huvudtitel hörande utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden den 15 december 1911, sid. 29 ff.) inhämtas, bland annat, att arbetslokaler för den ifrågasatta personliga professurens innehavare funnes inom den kemiska institutionsbyggnaden och att denna lärostols upprättande ej för det dåvarande påkallade några nämnvärda kostnader vid sidan av dem, som krävdes för innehavarens avlöande.

Detta förhållande kunde pågå under åtskilliga år, och först de av kristiden föranledda prisförhöjningarna gjorde anslag även för detta ändamål av behovet påkallade. Redogörelse härför återfinnes under punkt 16 i bilagan åttonde huvudtiteln till propositionen om 1919 års tilläggsstat å sid. 24—26.

Härav framgår, att av statsanslaget till institutionen för allmän och analytisk kemi under åren 1910—1917 använts ett belopp av i medeltal 1,700 kronor årligen till inköp av fysikalisk-kemiska instrument, ehuru dylika utgifter i sådan omfattning icke beräknats, då institutionens inkomststat uppgjordes. En del poster å denna stat hade emellertid varit så pass stora, att de med förut gällande priser möjliggjort besparingar, som kunnat komma institutionens fysikalisk-kemiska avdelning tillgodo. I sammanhang med att nu framställning gjordes om förstärkande av institutionens materiellanslag skedde beträffande den fysikalisk-kemiska avdelningens anslagsbehov en särskild framställning. Åt avdelningen tillhandahölle kemiska institutionen lokaler med värme, ljus, vatten, gas, elektrisk ström m. m. samt kemikalier med undantag av mera speciella sådana. För inköp av instrument och vissa kemikalier hade emellertid avdelningen behov av särskilda medel. Sådana hade dittills erhållits dels från kemiska institutionens ordinarie materiellanslag, dels ur Svanbergsska fonden, som en gång visat stort överskott, vilket dock enligt uppgift då till stor del förbrukats. Avdelningens utgifter för nyssberörda inköp hade

under vart och ett av åren 1910—1917 uppgått till i medeltal omkring 2,950 kronor årligen, därav för instrument 2,600 kronor och för speciella kemikalier omkring 350 kronor. Såsom förklaring till att så jämförelsevis stora årliga inköp varit nödvändiga hade av avdelningens föreståndare — Svedberg — framhållits, bland annat, att ett fysikaliskt-kemiskt laboratorium för att kunna med framgång fylla sitt ändamål måste vara i besittning av möjligast fullständiga såväl fysikaliska som kemiska hjälpmedel, men att nu ifrågavarande fysikalisk-kemiska avdelning såsom nyinrättad icke erhållit någon tillnärmelsevis fullständig instrumentell utrustning; en sådan hade måst under årens lopp hopbringas stycke för stycke, och den lämnade alltså mycket övrigt att önska. — På grund av prisstegringarna beträffande instrument och kemikalier hade Svedberg beräknat, att avdelningens medelsbehov ökats med minst omkring 90 procent. Med utgående härifrån hade han uppskattat avdelningens särskilda behov av anslag till 5,000 kronor om året, och hade han förklarat, att om forskningen och undervisningen i fysikalisk kemi skulle kunna upprätthållas i sin dittillsvarande omfattning, någon nedprutning av nämnda summa icke vore möjlig.

Det större konsistoriet vid universitetet i Uppsala och kanslers-ämbetet för rikets universitet förordade, att det utav Svedberg ifrågasatta årliga anslaget skulle sammanslås med ett för kemiska institutionen i övrigt begärt anslag å 3,700 kronor, vadan för denna institution i dess helhet alltså skulle krävas ett belopp av 8,700 kronor.

Dåvarande departementschefen framhöll, att staten tvivelsutan ej borde undandraga sig att träda emellan till lättande av de ekonomiska svårigheterna för Uppsala universitets institutioner. Under erinran om tillvaron av och ställningen för universitetets reservfond fann sig emellertid departementschefen böra ifrågasätta, att staten ej påtog sig att täcka hela det belopp, vartill de ifrågavarande bristerna i institutionernas tillgångar beräknats uppgå. Särskilt framhölls, att fonden borde kunna svara huvudsakligen för ökade kostnader för bränsle. I anslutning härtill föreslog Kungl. Maj:t riksdagen att till förstärkande av vissa materiellanslag vid Uppsala universitet anvisa på tilläggsstat för år 1919 ett belopp av 30,150 kronor, i vilken summa institutionen för allmän och analytisk kemi beräknades ingå med ett belopp av 7,200 kronor. Denna Kungl. Maj:ts framställning blev även av riksdagen bifallen.

För år 1920 äskades av vederbörande ett särskilt anslag å 5,000 kronor till inköp av instrument m. m. för fysikalisk kemi. Jag ansåg mig emellertid i likhet med vad som skedde år 1919 böra sammanslå detta anslag med anslaget till institutionen för allmän och analytisk kemi, och äskades för båda dessa ändamål ett anslag av 10,400 kronor, vilket belopp även blev av riksdagen beviljat på tilläggsstat för år 1920.

Jämväl för år 1921 äskades från olika institutioner och inrättningar vid Uppsala universitet förstärkningsanslag, uppgående till sammanlagt 116,847 kronor 29 öre. I denna summa ingick institutionen

för allmän och analytisk kemi med 6,270 kronor och inrättningen för undervisning och forskning i fysikalisk kemi med 5,000 kronor. Min företrädare i statsrådsämbetet fann sig emellertid, efter verkställd undersökning i fråga om reservfondens förmåga att bära extra ordinarie utgifter, kunna bland annat i fråga om de å tilläggsstat begärda anslagsposterna ifrågasätta en reduktion och föreslog fördenskull, att hos riksdagen skulle äskas ett belopp av 60,000 kronor eller således något mer än hälften av vad universitetet begärt. Riksdagen fann sig dock, företrädesvis med hänsyn tagen därtill att reservfonden torde äga tillräcklig förmåga att bära ytterligare utgifter utöver vad förut ifrågasatts, böra vidtaga en nedsättning av det utav Kungl. Maj:t äskade beloppet till 40,000 kronor, att enligt Kungl. Maj:ts bestämmande fördelas på de olika institutionerna och inrättningarna.

Genom beslut den 26 september 1921 ställdes detta anslag till det större akademiska konsistoriets förfogande att av konsistoriet fördelas på de särskilda institutionerna och inrättningarna i proportion till de särskilda för dem från universitetet begärda tilläggsanslagen.

Kraven på förstärkningsanslag till de olika Uppsalainstitutionerna för år 1922 uppgingo till ett sammanlagt belopp av 128,328 kronor 6 öre, därav för inrättningen för undervisning och forskning i fysikalisk kemi ett belopp av 5,000 kronor. Till stöd härför anfördes av inrättningens föreståndare, professor Svedberg, huvudsakligen följande:

I skrivelser till matematisk-naturvetenskapliga sektionen mars 1918, april 1919 och april 1920 hade närmare motiverats anslagskraven för inrättningen och påvisats, att ifrågavarande kostnader icke kunde bestridas av de till kemiska institutionens disposition stående anslagen. För år 1920 hade den ifrågavarande summan, 5,000 kronor, varit otillräcklig och måst överskridas, bristen täcktes med en del av anslaget för år 1921. Även under år 1921 torde ett överskridande bliva nödvändigt, om undervisningen skulle kunna ostört fortgå. Ett höjande av anslaget vore därför högeligen önskvärt. Utgifterna för år 1922 torde, även om största sparsamhet iakttoges, komma att något ökas, emedan enligt den nya studiehandbokens bestämmelser för framtiden icke blott som dittills vetenskapliga undersökningar utan även direkt övningslaborationer i fysikalisk kemi skulle hållas. På grund härav bleve en del nyanskaffningar samt årliga utgifter för diverse förbrukningsartiklar nödvändiga. I fråga om instrument — den post, vartill största delen av anslaget ginge — hade icke något prisfall inträtt utan snarare prisökning. De tyska instrumentfabrikerna pålade oerhört höga exportavgifter, som kommit deras priser att uppnå och i en del fall överträffa de alltid som mycket höga ansedda priserna på motsvarande engelska fabrikat.

Ehuru reservfonden vid ingången av år 1922 visade en avsevärt försämrad ställning, fann jag mig dock, med hänsyn till den ståndpunkt riksdagen intagit till denna fråga, icke böra tillstyrka en anord-

ning, varigenom staten helt iklädde sig kostnaderna för de ökade materiellutgifterna, utan förordade jag, i likhet med vad som skedde för år 1921, att förslag framlades till riksdagen att för ändamålet bevilja en viss del, 40,000 kronor, av det begärda beloppet, under det att återstoden finge täckas genom reservfondens medel.

1922 års riksdag beslöt emellertid, i anledning av inom riksdagen väckta motioner, att för ändamålet anvisa ett belopp av 80,000 kronor, att enligt Kungl. Maj:ts bestämmande fördelas på vissa institutioner och inrättningar, och fann Kungl. Maj:t genom beslut den 15 juni 1922 gott bland annat ställa detta anslag till förfogande av det större akademiska konsistoriet i Uppsala att av konsistoriet fördelas på de särskilda institutionerna och inrättningarna i proportion till de för dessa från universitetet begärda tilläggsanslagen.

I en av kanslersämbetet för rikets universitet med eget utlåtande av den 22 augusti 1922 till Kungl. Maj:t överlämnad skrivelse har nu det större akademiska konsistoriet i Uppsala, i enlighet med framställning av den filosofiska fakultetens matematisk-naturvetenskapliga sektion, anhållit om utverkande av proposition till 1923 års riksdag om beviljande från och med budgetåret 1923—1924 av ett anslag å allmänna indragningsstaten av 6,000 kronor till materiell till det fysikalisk-kemiska laboratoriet.

Till grund för sektionens hemställan ligger en skrivelse av Svedberg av huvudsakligen följande innehåll.

Under de senaste två åren har, såsom jag redan i min skrivelse till sektionen av april 1921 framhållit, den av mig begärda summan av 5,000 kronor icke varit tillräcklig för täckande av de med forskningsarbetets utveckling och undervisningens utökning stegrade behoven och detta trots att största möjliga sparsamhet iakttagits. En brist har därför uppstått — den utgjorde vid början av år 1922 1,742 kronor 28 öre — som emellertid tillsvidare täckts med en del av det följande årets anslag. Så kan dock icke i längden få fortgå, om icke undervisningen skall bliva lidande därpå. Vidare kommer på grund av den i nya studieplanen för kemi påbjudna ökade undervisningen i fysikalisk kemi avsevärt ökade anspråk att ställas på materiellanslaget. På dessa grunder får jag därför anhålla att sektionen denna gång bland sina petita upptager det ifrågavarande anslagskravet för budgetåret 1923—1924 till 6,000 kronor. Vidare får jag föreslå, att sektionen begär, att detta anslag, som hittills utgått å tilläggsstat, för framtiden må uppföras å allmänna indragningsstaten. Jag skulle naturligtvis hellre se, att anslaget kunde utgå å ordinarie stat men förmodligen lägger min professurs egenskap av personell hinder i vägen härför. Å andra sidan är det av synnerlig vikt för undervisningen, att anslaget får en så permanent karaktär som möjligt. Det hör till mina tjänsteåligganden att planera de vetenskapliga arbetena i fysikalisk kemi — bland annat för de studerande, som ämna

avlägga fil. lic. examen i kemi med specialisering i fysikalisk kemi, samt för dem, som vilja utföra sin doktorsundersökning på detta område — men detta är förenat med stora svårigheter så länge laboratoriet icke åtnjuter ett anslag, som med viss-het kan påräknas år efter år. Enligt den nya studieplanen i kemi fordras för fil. lic. examen i kemi genomgående av en experimentell övningskurs i fysikalisk kemi. För upprätthållande av denna undervisning måste vissa årliga materiellinköp och årliga instrumentkompletteringar göras, vilka i år fått bestridas av det knappa anslaget för det fysikalisk-kemiska laboratoriet. Det är tvivelsutan lämpligast, att dessa utgifter även för framtiden bestridas av detta laboratoriums anslag, men det-samma måste då, såsom ovan framhållits, något ökas och bli va av en mera per-manent art. Den kemiska institutionens anslag är redan otillräckligt och kan icke lämna några bidrag till detta ändamål. Icke kan heller medel härtill erhållas ur den s. k. Svanbergsska fonden, vars avkastning sedan flera år tillbaka, och med säkerhet för all framtid, måste helt tagas i anspråk för den kemiska institutionens materiellinköp.

Såväl det större konsistoriet som kanslersämbetet hava tillstyrkt den gjorda framställningen, det senare under hänvisning till att i ett fall, likartat med det nu föreliggande, nämligen beträffande materiell m. m. för den vid Uppsala universitet för professorn Allvar Gullstrand inrättade personliga professuren i fysiologisk och fysikalisk optik, anslag på allmänna indragningsstaten finnes uppfört i riksstaten.

*Departements-
chefen.*

Då genom riksdagens beslut år 1912 för Svedberg upprättades en personlig professur, gällde det närmast att åt ett svenskt universitet bevara en ung forskare, vilkens framstående vetenskapliga förmåga utlandet redan hade sökt tillförsäkra sig. Men meningen var givetvis också att vid Uppsala universitet bereda större möjlighet att bedriva fysikalisk-kemisk forskning. Ett naturvetenskapligt forskningsarbete, fram-för allt det experimentella vetenskapliga arbetet, bedrives emellertid ej genom lärarkrafter allenast; därtill fordras understundom i stor omfattning materiell utrustning, såväl årliga förbrukningsartiklar som nyanskaff-ningar av för de vetenskapliga undersökningarna erforderliga instrument. Av det i det föregående anförda torde framgå, med vilka små medel det fysikalisk-kemiska forskningsinstitutet i Uppsala städse haft att räkna och med vilka ekonomiska svårigheter det under de senaste åren haft att kämpa för att tillgodose sin materiellutrustning. Samtidigt som alla för-nödenheter blivit mångdubbelt fördyrade och ekonomiska bidrag på grund av dyrtiden icke längre kunna påräknas, vare sig från donerade medel eller från den kemiska institutionens allmänna anslag, stegras kraven på institutionen för fysikalisk kemi från universitetets sida genom den omlägg-ning av det vetenskapliga arbetet, varom Svedberg i det föregående talat.

Det måste givetvis, vilket även i ansökningen påpekats, vara av

synnerlig vikt för undervisningen, att anslaget får en så permanent karaktär som möjligt, i all synnerhet måste planerandet av större vetenskapliga arbeten vara förenat med stora svårigheter, så länge laboratoriet icke åtnjuter ett anslag, som med visshet kan påräknas år från år. Jag ansluter mig därför till den av universitetsmyndigheterna förordade utvägen, att anslaget varder knutet vid Svedbergs personliga professur och därför i likhet med avlöningen till denna uppföres på allmänna indragningsstaten. Kanslersämbetet har redan påpekat ett precedensfall härutinnan, då 1913 års riksdag i enlighet med Kungl. Maj:ts därom framställda förslag till materiell m. m. för den ovan nämnda, åt Gullstrand upprättade personliga professuren på allmänna indragningsstaten anvisade ett årligt belopp av 5,000 kronor.

Vad beträffar storleken av det anslag till materiell m. m., som skulle behöva i fortsättningen utgå för den Svedbergska professuren, har det synts mig, som om ett högre belopp än 4,000 kronor icke nu bör för ändamålet uppföras på ordinarie stat. Materiellkostnaderna hava visserligen icke under de senaste åren kunnat pressas in i en så pass trång ram, men den alltför skeende prissänkningen måste givetvis förr eller senare göra sig kännbar även på här ifrågavarande område. Det torde då icke vara lämpligt att uppföra ett anslag av den jämförelsevis permanenta karaktär, varom här är fråga, med ett belopp, som delvis är baserat på dyrtidens inflytande.

Till sist vill jag allenast framhålla, att redovisning för anslaget bör i vanlig ordning lämnas. Den instrumentella utrustning och övriga materiell, som finnes kvar, då Svedberg en gång lämnar sin professur, torde böra övertagas av den kemiska institutionen vid universitetet i Uppsala.

I anslutning till vad ovan anförts får jag därför hemställa, att Eders Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen

att till materiell m. m. för den åt professorn Theodor Svedberg vid universitetet i Uppsala inrättade personliga professuren i fysikalisk kemi på allmänna indragningsstaten anvisa ett årligt belopp av 4,000 kronor.

3:o.

I skrivelse den 1 juni 1922 har f. d. professorn i kirurgi vid karolinska mediko-kirurgiska institutet Johan Gustaf Ekehorn hos Kungl. Maj:t anhållit om vidtagande av åtgärder i syfte att han, som den 31 *Tilläggs-
pension åt pro-
fessor emeritus
J. G. Ekehorn.*

Bihang till riksdagens protokoll 1923. 1 saml. 76 häft. (Nr 97.)

mars 1922 på grund av uppnådda 65 år erhöll avsked från sin professorsbefattning, måtte komma i åtnjutande av pension till det belopp, 5,600 kronor, som efter avskedet plägar tillkomma professor.

Såsom stöd för denna sin framställning har Ekehorn anfört huvudsakligen följande.

Från att vara lasarettsläkare vid länslasarettet i Sundsvall hade han den 23 december 1909 utnämnts till professor i kirurgi vid universitetet i Uppsala och hade därefter på grund av kallelse blivit den 9 juni 1916 utnämnd till professor i kirurgi vid karolinska institutet, vilken befattning han sedan dess innehaft till och med den 31 mars 1922, eller sammanlagt en tid av något över 12 år. Innan han blev lasarettsläkare, hade han innehaft anställning i statens tjänst dels såsom amanuens vid Uppsala universitet, dels såsom stipendiat i fältläkarkåren, dels såsom prosektor i anatomi vid karolinska institutet, dels såsom amanuens och underkirurg vid serafimerlasarettet, dels ock slutligen såsom docent i kirurgi vid Uppsala universitet under en tid av tillhopa omkring 9 år, så att hans tjänstår i statens tjänst sammanlagt uppginge till något över 21 år. Det fattades honom alltså omkring 4 år i det antal av 25 tjänstår, som fordrades för erhållande av full, ej reducerad pension.

Under sammanlagt 17 år hade han varit lasarettsläkare i Härnösand och Sundsvall, innan han utnämndes till professor. Dessa 17 år, som ej räknades såsom statstjänst, hade för honom gått fullständigt förlorade vid sammanräkningen av hans tjänstår, och anhölle han nu, att nämnda 17 år måtte få räknas honom till godo såsom ersättning för den tid av 4 år, som bruste i de 25 år, vilka fordrades för erhållande av full pension. Såsom skäl härför anför Ekehorn, dels att han enligt kungörelsen den 13 november 1903 angående rätt till pension för vissa lasarettsläkare, som icke äro delägare i lasarettsläkarnas pensionskassa, skulle, om han hade fortsatt att vara lasarettsläkare, vid uppnådd pensionsålder (65 år) hava varit berättigad att av staten uppbära halva beloppet av den pension, som skulle hava tillkommit honom såsom förutvarande lasarettsläkare, dels slutligen, att han såsom lasarettsläkare under 17 år arbetat i det allmännas tjänst lika fullt som om han under tiden varit professor.

Vid Ekehorns ansökning finnas fogade, bland annat, merit- och tjänsteförteckning samt i avskrift vederbörliga intyg och fullmakter.

På grund av remiss har kanslersämbetet för rikets universitet, efter hörande av karolinska institutets lärarkollegium, den 17 juni 1922 avgivit utlåtande i ärendet och därvid tillstyrkt den gjorda ansökningen.

Vidare har medicinalstyrelsen den 13 juli 1922 i ärendet avgivit infordrat utlåtande och därvid, under påpekande att styrelsen icke närmare inginge på de normer, som reglerade det statliga pensionsväsendet, anfört bland annat följande:

Då lasarettsläkarnas pensionskassa den 1 januari 1904 trädde i verksamhet, saknade dåvarande lasarettsläkaren i Sundsvall J. G. Ekehorn enligt reglementet för kassan ifråga av den 13 november 1903, § 2, rätt att inträda i kassan. Han hade emellertid, för den händelse han vid uppnådda sextiofem levnadsår avgick från sin

befattning, rättighet att åtnjuta pension, till vilken staten skulle hava bidragit med hälften. Enligt samma reglementes § 8 erlades av staten icke någon avgift till lasarettsläkarnas pensionskassa för lasarettsläkarebefattningen i Sundsvall under den tid, Ekehorn var lasarettsläkare därstädes, d. v. s. intill utgången av år 1909.

Ekehorns tjänsteår som lasarettsläkare och som professor äro tillsammans flera än som är nödvändigt för erhållande av full statspension.

Ekehorn har under de närmare sjutton år, han varit lasarettsläkare, på ett synnerligen förtjänstfullt sätt uppehållit befattningarna såsom läkare vid länslasaretten i Härnösand och Sundsvall.

På ovan anförda grunder anser medicinalstyrelsen tillräckliga skäl föreligga för bifall till den gjorda framställningen.

Härefter har direktionen över lasarettsläkarnas pensionskassa den 28 juli 1922 avgivit infordrat utlåtande och därvid anfört huvudsakligen följande.

Då sökanden den 1 januari 1904, vid vilken tidpunkt lasarettsläkarnas pensionskassa trädde i verksamhet, redan sedan längre tid tillbaka var anställd såsom ordinarie lasarettsläkare och överskridit 45 års ålder, var han, på sätt medicinalstyrelsen framhållit, jämlikt stadgandet i § 2 av pensionskassans reglemente den 13 november 1903, varken skyldig eller ens berättigad att inträda i kassan. Däremot skulle han, om han kvarstått såsom lasarettsläkare, varit, jämlikt kungörelsen angående rätt till pension för vissa lasarettsläkare, som icke äro delägare i lasarettsläkarnas pensionskassa, den 13 november 1903, berättigad att avgiftsfritt erhålla en pension av 3,000 kronor, därav hälften skolat bestridas med statsmedel.

Hade den centralisering av det statsunderstödda pensionsväsendet numera varit genomförd, varom utredning och förslag i november 1917 framlagts av inom finansdepartementet tillkallade sakkunnige, skulle sökanden otvivelaktigt hava ägt att för pension såsom f. d. professor tillgodoräkna sig sin tjänstgöring såsom lasarettsläkare.

Den sakfråga, som i förevarande ansökning dragits under Kungl. Maj:ts prövning, skall emellertid bedömas enligt gällande lag om civila tjänst innehavares rätt till pension, och för så vitt det vid sådant förhållande kan anses ligga inom direktionens befogenhet att däri göra något ytterligare uttalande, får direktionen, utan att vare sig av- eller tillstyrka bifall till ansökningen, uttala såsom sin uppfattning, att i sagda lags ordalydelse icke synes kunna hämtas stöd för ett dylikt bifall.

Slutligen har statskontoret på grund av remiss den 15 september 1922 i ärendet avgivit utlåtande och därvid bland annat anfört följande.

Professorn Ekehorn, som vid avskedstagandet kunde räkna 21 för pension beräkneliga tjänstår i statens tjänst, har av statskontoret tilldelats avkortad pension motsvarande $21\frac{1}{25}$ av pensionsunderlaget, 5,600 kronor, eller sålunda med 4,710 kronor. Vid tjänstårsberäkningen kunde hänsyn icke tagas till den tid av 17 år Ekehorn innehaft anställning som lasarettsläkare.

Emellertid skulle Ekehorn, därest han kvarstått såsom lasarettsläkare till dess han uppnått 65 års ålder, vid vilken tidpunkt han kunnat räkna vida mer än

25 tjänstår i nämnda egenskap, hava undfått pension, som med 1,500 kronor skolat utgå av statsmedel. Vid sådant förhållande och då en lasarettsläkares verksamhet måste anses vara av synnerligen allmännyttig beskaffenhet, synes det statskontoret rimligt att åt Ekehorn utverkas tilläggspension i anledning av hans långvariga arbete i nämnda egenskap. Därest denna tilläggspension bestämdes med hänsyn till antalet av Ekehorns tjänstår såsom lasarettsläkare, skulle den utgöra $17\frac{17}{25}$ av 1,500 kronor eller sålunda 1,020 kronor. Emellertid torde det med hänsyn till föreliggande omständigheter vara lämpligare att bestämma denna tilläggspension till ett belopp, motsvarande skillnaden mellan hel pension för professor och den Ekehorn redan tilldelade pensionen, eller sålunda 890 kronor.

Departements-
chefen.

Ekehorns långa och utmärkt väl meriterade lasarettsläkartjänst och hans ovanligt omfattande vetenskapliga författarverksamhet synas mig vara faktorer, som mer än väl uppväga den jämförelsevis korta tid, som fattas i att han skulle vara berättigad till full pension såsom professor. Ett bifall till framställningen skulle enligt mitt förmenande endast vara ett välförtjänt erkännande från det allmännas sida av den gagnande verksamhet, som Ekehorn i dess tjänst uträttat före tillträddet av sin professur.

I likhet med statskontoret finner jag det vara lämpligast, att den Ekehorn tillkommande tilläggspensionen bestämmes till ett belopp, motsvarande skillnaden mellan hel pension för professor och den honom redan tilldelade pensionen, eller 890 kronor, och torde detta belopp tillerkännas honom från och med den 1 april 1922, från vilken dag hans hittillsvarande pension utgått.

Jag hemställer alltså, att Eders Kungl. Maj:t tacktes föreslå riksdagen medgiva

att f. d. professorn i kirurgi vid karolinska mediko-kirurgiska institutet Johan Gustaf Ekehorn må, räknat från och med den 1 april 1922, under sin återstående livstid uppbära å allmänna indragningsstaten en årlig tilläggspension av 890 kronor.

4:o.

Pension åt
biträdet vid
karolinska
mediko-kirurgiska
institutets bibliotek
Sigrid Amalia
Brithelli, född
Hellhoff.

I en av kanslersämbetet för rikets universitet med eget tillstyrkande utlåtande av den 15 december 1922 till Kungl. Maj:t överlämnad framställning har karolinska mediko-kirurgiska institutets lärarkollegium hemställt om vidtagande av åtgärder för beredande av en årlig pension å 1,200 kronor åt biträdet vid institutets bibliotek fru Sigrid Amalia

Brithelli, född Hellhoff att utgå från och med månaden näst efter den, varunder hon avgår från sin tjänst.

Denna lärarkollegiets hemställan har föranletts av en skrivelse av institutets bibliotekarie, andre bibliotekarien Arne Holmberg, vari denne till en början omförmålt, att fru Brithelli på grund av ålder och sjukdom såge sig nödsakad att den 1 juli 1923 vid uppnådda 68 år draga sig tillbaka från sin tjänst.

Därefter fortsätter Holmberg.

Fru Brithelli började sitt arbete i biblioteket under sedermera riksbibliotekarien E. W. Dahlgren år 1890, och i ett av honom utfärdat intyg redogöres närmare för hennes arbete under åren 1890—1903. I likhet med min närmaste företrädare, f. d. förste bibliotekarien Haverman, som åren 1903—1920 hade ansvaret för bibliotekets skötsel, kan jag till alla delar instämma i de vackra vitsorden om fru Brithellis i tjänsten ådagalagda nit och skicklighet. Jag får dessutom tillägga, att hennes erfarenhet och kännedom om biblioteket varit mig till ovärderlig hjälp vid det tidskrävande omorganisationsarbete, som på grund av bibliotekets snabba tillväxt måste utföras omedelbart efter mitt tillträde till bibliotekariebefattningen sommaren 1920, samt att hon därvid med största självuppooffring frivilligt ställt sin arbetskraft till förfogande i betydligt större utsträckning, än man rimligtvis kunnat ålägga henne.

Den ersättning, som fru Brithelli för sitt arbete åtnjutit, har varit synnerligen ringa. Hennes fasta arvode åren 1897—1912 utgjorde endast 500 kronor, och först sedan 1913 utgår hennes lön — oavsett tillfällig löneförbättring och dyrtidstillägg — till 1,200 kronor årligen. Även sistnämnda arvode måste i betraktande av hennes långa tjänstetid — icke mindre än 32 år — och den för varje år ökade arbetsbördan anses vara synnerligen blygsamt, helst som hon vid sjukdomsfall varit nödsakad att av egna medel avlöna vikarie. Då därtill kommer, att hennes ekonomiska omständigheter äro sådana, att hon är i verkligt behov av understöd, då hennes arbetsförmåga är uttömd, synes det högst behjärtansvärt, att hon efter lång och trogen tjänst måtte tillförsäkras samma inkomst, som hon för sitt arbete åtnjutit de senaste 10 åren, eller 1,200 kronor jämte därå eventuellt utgående dyrtidstillägg.

De av Holmberg omnämnda intygen, som för fru Brithelli utfärdats av f. d. bibliotekarien Dahlgren och f. d. förste bibliotekarien Haverman, äro av följande lydelse:

Undertecknad får härmed angående fru Sigrid Brithellis tjänstgöring vid karolinska institutets bibliotek intyga följande.

Efter att i Kungl. biblioteket ha förvärvat nödig förfarenhet i bokkatalogisering erhöill fru Brithelli vintern 1890—91 uppdraget att katalogisera karolinska institutets då ännu till större delen oförtecknade bokförråd och var under de följande åren oavbrutet sysselsatt med detta arbete, som honorerades med tillfälliga anslag av institutets medel. År 1897 erhöill hon en fastare anställning i det att åt henne uppdrogs att dagligen under tiden klockan 10 f. m. till 2 e. m. under lästermidnerna besörja vakthållningen i bibliotekets läsrum. Detta uppdrag avsåg från

början endast tillsynen över boksamlingens begagnande på stället, men utvidgades inom kort till besörjandet av utlåning och mottagande av återgående boklån samt övriga expeditjonsbestyr, samtidigt med att katalogiseringsarbetet fortsattes så att detsamma, då jag 1903 avgick från befattningen såsom institutets bibliotekarie, var väsentligen avslutat beträffande boksamlingens dåvarande omfång. Under dessa arbeten hade fru Brithelli förvärvat en ingående kännedom om bibliotekets innehåll, som satte henne i stånd att betjäna de besökande i så gott som alla förekommande fall; det blev snart blott i undantagsfall som dessa för att få sina önsknningar uppfyllda behövde vända sig till den på andra tider tjänstgörande bibliotekarien.

Beträffande det sätt, varpå fru Brithelli utfört samtliga henne anförtrodda uppdrag, anser jag mig kunna vitsorda, att hon städse och i synnerligen hög grad ådagalagt nit och skicklighet, varför jag anser henne väl förtjänt att vid uppnådda 68 års ålder och efter trägen verksamhet i ett ohälsosamt arbetsrum erhålla den belöning, som i form av pension kan för henne ifrågakomma.

Stockholm den 28 november 1922.

E. W. Dahlgren
f. d. riksbibliotekarie.

I ovanstående uttalande kan undertecknad, som år 1903 efterträdde f. d. riksbibliotekarien Dahlgren såsom bibliotekarie vid karolinska institutet och under vilkens ledning fru Brithelli tjänstgjorde från nämnda år intill juli månad 1920, till alla delar instämma.

Stockholm den 28 november 1922.

Emil Haverman.

Av ansökningen bifogade handlingar framgår vidare, att fru Brithelli, som är född den 16 maj 1855, lider av kronisk ledgångssjukdom samt »att denna för henne utgör nära nog fullständigt hinder för att fullgöra sina tjänsteåligganden.»

I den skrivelse, varmed institutets lärarkollegium överlämnade denna ansökning till kanslersämbetet, har lärarkollegiet, under instämmande i vad bibliotekarien i ärendet anfört, vitsordat, att fru Brithelli på ett utomordentligt förtjänstfullt och samvetsgrant sätt skött sina åligganden under den långa tid, hon varit anställd vid biblioteket. Lärarkollegiet ville ock erinra om, såsom i annat sammanhang flera gånger skett, att bibliotekets arbetslokaler vore belägna å nedre botten i ett gammalt hus från sjuttonhundratalet, vilket vore särdeles otillfredsställande eller rent av hälsovådligt ur hygienisk synpunkt (den boställsvåning, som förut funnits i husets bottenvåning hade måst utrymmas). Lärarkollegiet förklarar sig hava anledning antaga, att de nämnda hygieniska olägenheterna ej vore utan skuld till den ohälsa, som fru Brithelli åsamkat sig.

På grund av remiss har statskontoret den 29 januari 1923 avgivit utlåtande i ärendet och därvid anfört:

Fru Brithelli har nu vid snart uppnådda 68 års ålder en synnerligen långvarig anställning i statens tjänst bakom sig. Visserligen har det med sagda anställning förenade arbetet icke varit av samma omfattning som en ordinarie befattningshavares tjänstgöring, men å andra sidan föreligger enligt lärarkollegiets utsago skäl till antagande att den ohälsa, som nu tvingar henne att avgå från sin befattning, åsamkats henne under arbetet vid karolinska institutet. Statskontoret vill därför biträda framställningen om utverkande av någon pension åt henne.

Emellertid synes det av lärarkollegiet föreslagna pensionsbeloppet alltför högt tilltaget. Enligt statskontorets förmenande kan man icke i förevarande fall ifrågasätta högre pension än två tredjedelar av det nu utgående arvodet, 1,200 kronor; pensionens belopp synes alltså böra bestämmas till högst 800 kronor.

Med hänsyn såväl till fru Brithellis långvariga, synnerligen väl vitsordade tjänstgöring som till övriga i handlingarna omförmälda omständigheter finner jag den gjorda framställningen värd allt behjärtande. I fråga om pensionens belopp anser jag mig emellertid böra godtaga den av statskontoret gjorda beräkningen. Pensionen torde böra utgå från och med månaden näst efter den, då fru Brithelli kommer att frånträda sin befattning, vilket, enligt vad ovan nämnts, torde komma att inträffa den 1 juli 1923.

*Departements-
chefen.*

Jag hemställer alltså, att Eders Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva

att biträdet vid karolinska mediko-kirurgiska institutets bibliotek fru Sigrid Amalia Brithelli, född Hellhoff, må från och med månaden näst efter den, varunder hon frånträder sin befattning, under sin återstående livstid å allmänna indragningsstaten uppbära en årlig pensin av 800 kronor.

5:o.

Genom Kungl. Maj:ts beslut den 29 juli 1921 erhöll adjunkten vid högre allmänna läroverket i Luleå Karl Henrik Andersson avsked från adjunktsbefattningen. Sedermera anhöll hans fader, boende i Långgrör, Söderhamn, hos Kungl. Maj:t, att enär Karl Henrik Andersson vid tiden för avskedsansökningens ingivande på grund av sinnessjukdom ej varit ansvarig för sina handlingar, Kungl. Maj:t måtte upphäva beslutet om avsked för honom.

*Understöd åt
f. d. läroverks-
adjunkten
K. H. Anders-
son.*

Genom beslut den 5 maj 1922 lämnade Kungl. Maj:t denna ansökning utan bifall men tillerkände Andersson för tiden från och med den 30 juli 1921 till utgången av år 1922 ett understöd av 2,200 kronor

för helt år räknat att utgå från åttonde huvudtitelns anslag till extra utgifter. Tillika förklarade Kungl. Maj:t Sig vilja framdeles taga under övervägande frågan om beredande av gottgörelse åt Andersson.

Jag anhåller att nu åter få anmäla detta ärende, i vilket utlåtanden avgivits av skolöverstyrelsen, medicinalstyrelsen, statskontoret och justitiiekanslersämbetet. Lämpligt torde vara att i detta sammanhang lämna en på handlingarna i förenämnda ärende grundad redogörelse för de närmare omständigheter, som voro förknippade med Anderssons avskedsansökan.

Andersson förordnades av skolöverstyrelsen den 17 juli 1920 till extra lärare vid högre allmänna läroverket i Jönköping tills vidare under läsåret 1920—1921. Den 29 oktober 1920 utnämndes han till adjunkt vid högre allmänna läroverket i Luleå från och med den 1 november 1920. Därefter begärde han hos överstyrelsen tjänstledighet från och med tillträdesdagen till utgången av nämnda läsår för fortsatt tjänstgöring i Jönköping; denna ansökan bifölls.

Sedermåra anhöll Andersson den 22 november 1920 med stöd av läkarbetyg, som utvisade, att han på grund av sinnessjukdom vore oförmögen att vederbörligen förrätta sin tjänst under återstående delen av höstterminen 1920, att sistnämnda beslut måtte såtillvida ändras, att han på grund av sjukdom erhöle tjänstledighet från adjunktstjänsten från och med den 22 november 1920 till slutet av höstterminen 1920 samt att han entledigades från extraläraryförordnandet för hela den återstående delen av den tid, detta omfattade. Denna ansökan blev den 8 december 1920 av överstyrelsen bifallen allenast så, att Andersson erhöle den sökta tjänstledigheten för återstoden av höstterminen 1920 samt för samma tid entledigades från förordnandet vid högre allmänna läroverket i Jönköping.

Den 29 november 1920 ingav rektor vid sistnämnda läroverk G. Lené till rådhusrätten i Jönköping en på läkarbetyg stödd ansökan, att Andersson måtte förklaras omyndig.

Läkarbetyget var av följande lydelse:

»Att läroverksadjunkten, filosofie magistern Henrik Andersson är sinnessjuk och på grund därav oförmögen att taga hand om sina ägodelar, intygas härmed på heder och samvete. Jönköping den 27 november 1920.

Olof Sörensen

f. d. fältläkare.»

Rätten biföll samma dag berörda ansökan och förordnade Lené till förmyndare för Andersson.

På grund utav en av Lené i egenskap av förmyndare ingiven ansökan erhöle därefter Andersson genom överstyrelsens beslut den 18

januari 1921 tjänstledighet från sin adjunktstjänst under vårterminen 1921 samt entledigades från extraläraryrket för samma tid.

Sedan Andersson först intagits på upptagningsanstalten vid Eksjö lasarett, vårdades han under tiden den 19 december 1920 — den 7 januari 1921 å Solna sjukhem. Han utskrevs därifrån till sitt hem ehuru icke återställd; enligt vad sjukhemmets överläkare, professorn Henry Marcus sedermera meddelat, skedde detta mot dennes avstyrkande.

Emellertid ingav Andersson den 27 maj 1921 till rådhusrätten i Jönköping en ansökan att bli myndigförklarad. Till stöd för denna ansökan åberopades ett läkarintyg av följande lydelse:

»Att filosofie magistern Karl Henrik Anderssons (Jönköping) sinnestillstånd nu i så hög grad förbättrats, att han själv kan taga vård om sin egendom, får jag härmed på heder och samvete intyga.

Stockholm den 24 maj 1921.

Henry Marcus.

Docent i psykiatri och neurologi.»

Rektor Lené förklarade sig hava intet att erinra mot denna ansökan. Den 30 maj 1921 förklarade rätten Andersson åter myndig.

Den 29 juni 1921 ingav Andersson till skolöverstyrelsen en till Kungl. Maj:t ställd ansökning om avsked från sin adjunktstjänst. Sedan rektor vid högre allmänna läroverket i Luleå tillstyrkt bifall till ansökningen, överlämnade överstyrelsen densamma till Kungl. Maj:t med tillstyrkande utlåtande av den 13 juli 1921. Såsom jag förut nämnt, beviljades det sökta avskedet genom beslut den 29 juli 1921.

Vid den utav Anderssons fader gjorda ansökningen om upphävande av det sålunda meddelade avskedet voro fogade bland annat intyg av legitimerade läkaren i Söderhamn W. Palmblad och Marcus.

Palmblad, vilken Andersson besökt ett flertal gånger under tiden mars—juni 1921 för att erhålla ett friskbetyg, har förklarat sig anse, att Andersson »vid den tid, då han återfick sin myndighet, icke var ansvarig för sina handlingar.»

Marcus har meddelat, att Andersson, sedan han lämnat Solna sjukhem, upprepade gånger konsulterat honom och begärt att bli befriad från förmynderskapet. Då detta endast innebure en inskränkning i rätten att förvalta ekonomiska angelägenheter och då Andersson icke genom sin sjukdom visat oförmåga att handhava dessa angelägenheter, hade Marcus efter samråd med Lené utfärdat förberörda intyg. Vidare har Marcus anfört:

»Emellertid innefattar detta intyg på intet sätt, att magister Andersson då skulle varit återställd till hälsa. Detta var också icke fallet vid nämnda till-
Bihang till riksdagens protokoll 1923. 1 saml. 76 häft. (Nr 97.)

fälle och ej heller vid en senare undersökning den 27 juni 1921. Andersson företedde vid dessa tillfällen tydlig sinnessjukdom. Jag anser därför, att laglig giltighet icke bör tillmätas de handlingar, som han utfört vid nämnda tidpunkt, och anser särskilt, att han på grund av sin sinnessjukdom varit oförmögen att bedöma betydelsen av den viktiga handling han då vidtagit, nämligen att begära avsked från sin innehavande lärarbefattning.»

I ärendet avgåvos yttranden av skolöverstyrelsen, medicinalstyrelsen, statskontoret och justitiekanslersämbetet.

Sedan *skolöverstyrelsen* lämnat en redogörelse för överstyrelsens åtgöranden i frågan och erinrat om sitt tillstyrkande av bifall till avskedsansökan, anförde överstyrelsen vidare.

Såsom förklaring till att de tillstyrkande yttrandena av rektor och överstyrelsen kunnat utan tvekan avgivas, vill överstyrelsen *dels* framhålla, att rektorstjänsten vid högre allmänna läroverket i Luleå bytt innehavare den 1 juli 1921, och att deltagarna i överstyrelsens beslut om ansökans tillstyrkande till följd av semester- och vikariatsförhållanden voro uteslutande sådana, som icke deltagit i behandlingen av Anderssons tidigare på grund av sjukdom ingivna tjänstledighetsansökningar, *dels* erinra därom, att Andersson genom den av rådstuvurätten beslutade myndighetsförklaringen måste anses hava rätt att med laglig verkan ingiva avskedsansökan. Nu framgår emellertid av nu föreliggande ansökan, särskilt tydligt av det till ansökan fogade intyget av numera professor Marcus, att Andersson i själva verket icke varit ansvarig för sina handlingar vid den tid, då han ingav sin avskedsansökan, och att följaktligen denna rätteligen icke bort upptagas till behandling. Att så likväl skett, har berott därpå, att de myndigheter, som behandlat ärendet, däribland överstyrelsen, icke ägt tillräcklig kännedom om de förhållanden, under vilka ansökan tillkommit. Visserligen torde man kunna säga, att erforderliga former riktigt iakttagits vid ärendets behandling, men icke desto mindre har i verkligheten icke tillbörlig hänsyn tagits till Anderssons rätt. Hade hans avskedsansökan icke upptagits till behandling, så hade han förblivit ordinarie adjunkt med rätt att, så länge han vore tjänstledig på grund av sjukdom, behålla själva lönen med avstående allenast av tjänstgöringspenningarna, samt att, för den händelse sjukdomen efter fem års tjänstledighet kunde anses göra honom för framtiden oduglig till tjänstgöring och han följaktligen nödgades taga avsked, under sin återstående livstid uppbära en, låt vara avkortad, pension; korteligen sagt, han hade på grund av gällande löne- och pensionsreglering befunnit sig i en ganska tryggad ekonomisk ställning. Så som saken nu gestaltat sig, är han från och med den 30 juli 1921 utan något som helst understöd från statens sida. Det sålunda inträffade synes innebära en så påtaglig orättvisa, att överstyrelsen icke finner annan utväg att gottgöra densamma, än att Anderssons avsked blir annullerat och han förklaras fortfarande vara innehavare av sin ordinarie adjunktstjänst från och med sistnämnda dag. En dylik åtgärd vore visserligen, såvitt överstyrelsen vet, av enastående natur. Men den föreliggande situationen har också uppstått genom en så enastående anhopning av olyckliga omständigheter, att ett hänsynstagande till densamma icke torde kunna medföra några som helst risker för oberäknliga konsekvenser i framtida likartade fall.

Medicinalstyrelsen avgav, under åberopande av ett av Marcus avgivet förnyat yttrande, det utlåtande, att Andersson vid den tidpunkt, då han inlämnade sin avskedsansökan, på grund av sinnessjukdom var oförmögen att bedöma betydelsen av denna handling.

Statskontoret anförde huvudsakligen följande:

Av medicinalstyrelsens i ärendet avgivna utlåtande framgår, att Andersson vid den tidpunkt, då han inlämnade ansökan om avsked, på grund av sinnessjukdom var oförmögen att bedöma betydelsen av denna handling. Vid sådant förhållande och då avsked kunnat Andersson beviljas endast på därom av honom gjord ansökning, hade han rätteligen icke bort avskedas, och han synes därför äga grundat rättsanspråk på gottgörelse. Sådan gottgörelse skulle givetvis beredas Andersson ifall Kungl. Maj:t, såsom skolöverstyrelsen föreslagit, med återkallande av det beviljade avskedet förklarar, att Andersson allt fortfarande är innehavare av ifrågavarande adjunktstjänst. Då emellertid genom beslutet om avsked för Andersson, vilket medfört att tjänsten förklarats ledig till ansökning, tillskapats ett förhållande, som berör även annan persons rätt, anser statskontoret sig kunna ifrågasätta, huruvida Kungl. Maj:t vill vidtaga en så enastående åtgärd som att återkalla ett dylikt beslut. För den händelse Kungl. Maj:t finner frågan icke kunna lösas på det av överstyrelsen föreslagna sätt, lär gottgörelse böra beredas Andersson i annan ordning; och får statskontoret i sådant avseende föreslå, att framställning göres till riksdagen om medgivande att Andersson må allt ifrån avskedet åtnjuta den avlöning och den rätt till pension, som skolat tillkomma honom, därest han kvarstått i tjänsten; dock med skyldighet för honom att, om han efter återvunnen hälsa blir i stånd att sköta adjunktstjänst vid allmänt läroverk, mottaga utnämning till den befattning av dylikt slag, Kungl. Maj:t kan finna lämpligt anförtro honom.

I avseende å den föreliggande frågan om upphävande av det beviljade avskedet yttrade *justitiekanslersämbetet* följande.

På privaträttens område hava förekommit stridiga uppfattningar, huruvida en viljeförklaring under alla förhållanden skall anses ogiltig, när den, som avger viljeförklaringen, lider av vansinne eller tillfällig sinnesförvirring eller eljest med avseende å viljeförklaringens innebörd saknar förmåga att råda för sig själv. Ehuru förhållandet mellan staten och dess tjänstemän icke kan bedömas efter enbart privaträttsliga normer, anser justitiekanslersämbetet emellertid, att avskedsansökan, som av sinnessjuk tjänsteman göres utan förmyndarens medverkan, icke bör upptagas till prövning. Härav följer dock icke, att om dylik ansökan prövas av Kungl. Maj:t och beviljas, Kungl. Maj:ts beslut bör anses såsom en nullitet. Det torde icke heller föreligga någon laga rätt att få beslutet annullerat, något som tvärtom skulle kunna medföra svårlösta komplikationer i de fall tjänstemannen redan fått en efterträdare. Och under alla omständigheter torde yrkandet på annullering sakna laga hemul för den händelse, såsom i förevarande fall, avskedsansökningen ingives av en tjänsteman, som visserligen tidigare såsom sinnessjuk förklarats omyndig men vid tiden för ingivandet uttryckligen genom laga kraft ägande domstolsbeslut förklarats åter myndig, därvid åberopats läkarbetyg av innehåll, att tjänstemannens sinness tillstånd dämra i så hög grad förbättrats, att han själv kunde taga vård om sin egendom.

I enlighet med den åsikt justitiekanslersämbetet således hyste, lämnade Kungl. Maj:t såsom jag förut erinrat ansökningsen utan bifall.

Departements-
chefen.

Därest samtliga av mig nu relaterade omständigheter varit kända, då Andersson ingav sin avskedsansökan, hade denna, såsom man kan taga för givet, icke blivit beviljad. Då avsked nu på grund av samverkande tillfälligheter blivit honom meddelat, torde det emellertid icke kunna göras gällande någon rätt för Andersson till ekonomisk gottgörelse. Starka billighetsskäl synas dock tala för att något understöd beredes honom. Hade han stått kvar vid sin adjunktsbefattning och erhållit tjänstledighet för sjukdom, skulle han fortfarande ägt att åtnjuta en obetydlig del av sina avlöningsförmåner. Med hänsyn härtill fann Kungl. Maj:t sig böra tilldela Andersson ett understöd för tiden från och med avskedets beviljande till och med 1922 års utgång. Frågan om understöd för tiden därefter befanns böra underställas riksdagens prövning. Ifrågavarande såsom understöd beviljade belopp, 2,200 kronor för år, ansågs, med hänsyn till de olika på frågan inverkan omständigheterna, vara skäligt.

Innan jag framställer förslag till ordnande av frågan om understöd åt Andersson för framtiden, ber jag att få lämna vissa av mig inhämtade upplysningar angående Anderssons nuvarande levnadsförhållanden.

Andersson vårdas sedan den 3 december 1921 å Uppsala hospital och asyl och har den 14 augusti 1922 åter blivit ställd under förmyndare. Kostnaden för hans vård å hospitalet uppgick för år 1922 till 2,920 kronor och kommer år 1923 att med tillämpning av nu gällande bestämmelser uppgå till 2,555 kronor, allt i första klassen. Då Andersson endast äger en obetydlig besparing, betalas kostnaden, förutom genom det erhållna statsunderstödet, av hans närmaste släktingar. Anderssons fader är dock numera själv sjuklig och oförmögen till arbete, varför två ogifta systrar, båda småskollärarinnor, bidraga till bestridande av kostnaderna för broderns vård. Ömmande omständigheter äro således jämväl för handen, varför även ur denna synpunkt ett bidrag av allmänna medel synes önskvärt för att möjliggöra hans vård å hospitalet. Men huvudsakliga skälet härtill äro, synes mig, de förut nämnda omständigheterna i samband med Anderssons avskedsansökan. Vad beträffar understödets storlek torde ett belopp av 2,200 kronor för år kunna anses skäligt. Lämpligast torde vara, att detta belopp får utgå av anslaget till allmänna indragningsstaten, varför framställning i sådant syfte torde böra göras till riksdagen. Skulle Andersson tillfriskna och

icke mera vara i behov av hospitalsvård utan äga möjlighet att själv försörja sig, bör understöd givetvis ej längre utgå till honom. Det här föreslagna understödet torde därför böra utgå endast från och med början av år 1923 tills vidare, så länge Andersson är i behov av hospitalsvård eller eljest oförmögen till arbete.

Eventuellt erforderliga föreskrifter beträffande sättet för understödets utgående m. m. lära, i händelse av riksdagens bifall till det förslag, jag nu ärnar framlägga för Kungl. Maj:t, komma att lämnas av Kungl. Maj:t.

Under åberopande av vad jag sålunda anfört får jag hemställa, att Eders Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen medgiva,

att till f. d. läroverksadjunkten Karl Henrik Andersson må, så länge han är i behov av hospitalsvård eller eljest oförmögen till arbete, från och med år 1923 tills vidare från allmänna indragningsstaten utgå ett belopp av 2,200 kronor årligen.

6:o.

Styrelsen för kommunala mellanskolan i Nora har i en till Kungl. Maj:t ställd, den 10 januari 1921 dagtecknad ansökning anhållit om vidtagande av erforderliga åtgärder för beredande av pension åt nuvarande timläraren vid omförmälda skola, förre extra ordinarie läraren vid Nora pedagogi Per Erik Eriksson.

*Pension åt
förre extra
ordinarie
läraren vid
Nora
pedagogi
P. E. Eriks-
son.*

Till stöd för denna sin ansökning anför styrelsen, bland annat:

Sedan lång tid tillbaka, enligt uppgift ända från förra hälften av 1600-talet, har i Nora funnits en högre skola, som länge åtnjutit statsunderstöd, ja, före skolreformen 1904 var s. k. statspedagogi. Vid denna skola anställdes vårterminen 1887 — således för 33 år sedan — såsom kollega studenten Per Erik Eriksson, vilken sedan kvarstod i tjänsten till pedagogiens nödtvungna upphörande genom dåvarande skolreform. Pedagogien och en statsunderstödd elementarskola för flickor sammanslogos då till Nora samskola, som åtnjutit statsunderstöd och stått under läroverksöverstyrelsens inseeende. Vid denna skola kunde Eriksson endast få anställning som timlärare med några få timmars undervisning och låg avlöning. Under senare år har timantalet visserligen höjts, så att han haft lika mycken tjänstgöring som en ordinarie lärarinna men avlöningen har varit lika med kvinnlig lärares i lägsta lönegraden. På grund av gällande författningar har Nora samskola nu ombildats till kommunal mellanskola och vid denna skolform har intet nämnvärt arbete kunnat beredas honom. Eriksson har sålunda nedlagt hela sitt livsarbete — 33 år — på den högre skolundervisningen och skött detta arbete så, att han av sina lärjungar omfattats med kärlek och högaktning och av för-

äldrarna varit värderad såsom en ytterligt noggrann, omutligt rättvis och gedigen lärare. Nu står han vid inträdet i sextioårsåldern utan möjlighet till vidare skolarbete och utan pension. Med de små avlöningsbelopp, som han haft att uppbära, har han knappast kunnat täcka mycket enkla levnadskostnader, än mindre lägga av en sparad penning för framtiden och ålderdomen. Inom samhället torde man väl på grund av den tacksamhetsskuld, vari man känner sig stå till honom för hans arbete, försöka att göra något för att förbättra hans nuvarande villkor. Men då det synes hårt att efter ett plikttroget och synnerligen redbart livsarbete, som en tid helt och en tid delvis nedlagts i statens tjänst, och efter att två gånger förut varit offer för de förändrade skolorganisationerna, nu till sist, helt kasserad, lämnas utan något som helst stöd på ålderdomen, har styrelsen för Nora kommunala mellanskola ansett sig böra till Kungl. Maj:t ingå med framställning om beredande av statspension åt Eriksson.

Enligt ett ansöknings vidfogat protokollsutdrag hava stadsfullmäktige i Nora å sammanträde den 21 oktober 1920 beslutit enhälligt för sin del på det livligaste tillstyrka den av nämnda skolstyrelse sålunda gjorda framställningen.

Av handlingarna i detta ärende inhämtas i övrigt, bland annat, att Eriksson, som är född den 9 maj 1861, efter den 15 juni 1882 vid Karolinska högre allmänna läroverket i Örebro avlagd mogenhetsexamen, från och med höstterminen 1887 till och med vårterminen 1906 tjänstgjort i egenskap av vikarierande kollega och adjunkt med full tjänstgöring vid Nora pedagogi, att han efter nämnda pedagogis enligt 1904 års riksdags beslut vidtagna indragning tjänstgjort såsom timlärare vid Nora statsunderstödda samskola läsåren 1906—1920, vilken sistnämnda tjänstgöring under läsåren 1913—1920 till omfattningen motsvarat läroverksadjunkts, att han för närvarande alltsedan höstterminen 1920 tjänstgör såsom timlärare vid den från berörda samskola ombildade kommunala mellanskolan i Nora samt att Erikssons ekonomiska ställning enligt ett av ordföranden i Nora stads taxeringsnämnd utfärdat intyg är sådan, att det är av behovet påkallat, att han, exempelvis efter fyllda sextiofem år, har att påräkna en mindre pension, för att han med trygghet skall kunna emotse sin ålderdom.

I ärendet hava utlåtanden avgivits den 10 april 1922 av skolöverstyrelsen och den 8 juni samma år av statskontoret.

Skolöverstyrelsen anför i sitt utlåtande, bland annat:

I själva verket hade Eriksson alltifrån höstterminen 1887 varit anställd vid en och samma läroanstalt, ehuru denna vid två olika tillfällen blivit omorganiserad. Dessa omorganisationer hava varit en bidragande orsak därtill, att Eriksson aldrig erhållit ordinarie anställning vare sig i statens eller kommunens tjänst, varav i sin tur följer, att han nu, då han närmar sig pensionsåldern och enligt det av ordföranden i Nora stads taxeringsnämnd utfärdade intyget icke kan motse en i ekono-

miskt avseende tryggad ålderdom, icke äger någon rätt till pension vare sig av staten eller av staden.

Enligt vad överstyrelsen inhämtat, torde Nora stad vara villig att, med hänsyn till det långvariga och samvetsgranna arbete Eriksson nedlagt för fostrande av stadens ungdom, bevilja honom någon pension. Då emellertid detta arbete under icke mindre än 19 år bedrivits vid en statens läroanstalt, synes det skäligt, att jämväl staten på något sätt bidrager till tryggheten av Erikssons ålderdom. Överstyrelsen ville i detta avseende erinra därom, att då genom 1904 års riksdags beslut vissa statens läroverk ombildades till samskolor och som följd därav vissa statsunderstödda enskilda flickskolor måste indragas, 1907 års riksdag beviljade ett årligt anslag till understöd åt vissa äldre lärarinnor, som genom denna omorganisation förlorade sin anställning. Det synes, som om även i nu förevarande fall något statsunderstöd borde beviljas.

För beräkning av ett sådant understöds belopp är det svårt att finna några fasta utgångspunkter. Tager man emellertid hänsyn därtill, att Eriksson vid den tid, då han upphörde att vara extra ordinarie lärare i statens tjänst uppbär ett årligt arvode av 1,800 kronor, att för närvarande hel adjunktspension är 4,000 kronor, motsvarande avlöning i högsta lönegraden av 5,800 kronor, samt att Eriksson varit i statens tjänst under 19 läsår, under det att ordinarie läroverkslärare för erhållande av hel pension äger att räkna sig till godo 33 tjänstår, så synes ett belopp av omkring 750 kronor om året vara skäligt. På detta belopp torde dessutom, i analogi med vad som genom Kungl. Maj:ts brev den 12 september 1921 föreskrivits angående nyssnämnda f. d. flickskollärarinnor, böra utgå dyrtidstillägg efter samma grunder som för statens pensionärer. Å andra sidan borde såsom förutsättning för understödets utgående föreskrivas, att jämväl Nora stad beviljar Eriksson ett årligt understöd å minst 750 kronor. Vad angår sättet för understödets utbetalande hänvisade överstyrelsen till kungörelsen den 10 mars 1922 (nr 121) med bestämmelser om utbetalning månadsvis av vissa pensioner m. m.

Överstyrelsen hemställer i anledning härav, att Kungl. Maj:t måtte till riksdagen ingå med framställning därom, att till Eriksson må från och med månaden näst efter den, i vilken han efter uppnådda sextiofem år upphör att tjänstgöra såsom lärare vid Nora kommunala mellanskola, av allmänna medel utgå ett årligt understöd av 750 kronor jämte därå belöpande dyrtidstillägg enligt de grunder, som kunde komma att stadgas för dyrtidstillägg åt f. d. befattningshavare i statens tjänst under förutsättning att Eriksson vid understödets uppbärande styrker sig av Nora stad uppbära ett understöd av minst 750 kronor om året.

I sitt utlåtande yttrar statskontoret i huvudsak:

Statskontoret finner goda skäl hava blivit anförda för vidtagande av åtgärder i ändamål att utverka någon pension av statsmedel åt Eriksson. Beträffande beloppet av pensionen anmärker statskontoret, att det av handlingarna framgår, att Erikssons tjänstgöring under åren 1915—1920 omfattat 25 timmar i veckan. Då enligt kungörelsen den 22 juli 1918 (nr 660) vid statsläroverk anställd timlärare med lägre kompetens åtnjuter arvode med 120 kronor för veckotimme, skulle allt-

så dylik lärare med tjänstgöring, motsvarande den undervisningsskyldighet, som enligt vad förut nämnts ålegat Eriksson, hava haft en årsinkomst av 3,000 kronor. Om årsavlönning till detta belopp toges till utgångspunkt vid bestämmande av pension för statstjänsteman, skulle hel pension utgöra $\frac{2}{3}$ härav eller 2,000 kronor. Vid sådant förhållande och då sammanlagda beloppet av de pensionsförmåner, som enligt det av skolöverstyrelsen i dess utlåtande i ärendet framlagda förslag skulle utgå till Eriksson, vilken i mer än 33 år varit anställd vid den läroanstalt, som numera benämnes kommunala mellanskolan i Nora, komme att uppgå till endast 1,500 kronor, synes någon invändning mot storleken av dessa pensionsförmåner icke kunna göras.

Statskontoret hemställer alltså om bifall till förevarande framställning i enlighet med vad skolöverstyrelsen hemställt.

*Departement-
schefen*

Såsom framgår av den nu lämnade redogörelsen, är det här fråga om ett sannolikt enastående fall. Det gäller en lärare, Per Erik Eriksson, som tidigt vann anställning vid en statens läroanstalt, pedagogien i Nora, och där under ej mindre än 19 läsår plikttroget fullgjort sitt lärarkall. Ordinarie anställning vid nämnda pedagogi kunde han dock ej vinna, då enligt Kungl. Maj:ts den 12 juni 1882 fattade beslut lärartjänster vid treklassiga allmänna läroverk ävensom vid pedagogier, vilka efter nämnda tid bleve lediga, icke finge besättas med ordinarie innehavare utan skulle tills vidare upprätthållas på förordnande. När sedermera genom 1904 års riksdags beslut bland andra pedagogien i Nora indrogs, stod Eriksson utan möjlighet att vinna ordinarie anställning vid annat statsläroverk och övergick därför till den i sagda stad upprättade statsunderstödda samskola, som trädde i pedagogiens ställe och som höstterminen 1920 ombildades till kommunal mellanskola. Ej heller vid sistnämnda läroanstalt har ordinarie anställning kunnat beredas honom, och då någon pensionsrätt ej medföljt hans anställning vid nyssnämnda enskilda samskola, är han på sin ålderdom utan annat understöd för sitt livsuppehälle, än det bidrag, som må kunna lämnas honom från vederbörande kommun.

Då emellertid mer än halva Erikssons tjänstgöring varit fullgjord vid en statens läroanstalt, synes det mig i hög grad rimligt och billigt, att även staten lämnar honom något understöd, och jag anser mig därför kunna utan tvekan tillstyrka framställning till riksdagen i det i ansökningen angivna syftet.

Jag bör tillägga, att, så vitt jag nu känner, fallet är utan motstycke och ett bifall till framställningen således näppeligen kan medföra några icke önskvärda konsekvenser. Jag bör ock erinra om att statsmakterna tidigare funnit skäligt att uti några i viss mån liknande fall

träda hjälpande emellan. Jag syftar härvid på 1907 års riksdags beslut, varigenom årliga understöd tillförsäkrades vissa lärarinnor vid flickskolor, som i följd av 1904 års riksdags beslut om inrättande av statssamskolor i åtskilliga städer indragits eller komme att indragas. Samma förhållanden, som föranlett sistnämnda beslut, föreligga i det väsentliga även i fråga om Eriksson.

Mot beräkningen av det belopp, 750 kronor årligen, varmed skolöverstyrelsen med instämmande av statskontoret ansett understödet till Eriksson böra utgå, har jag intet att erinra. Likaså anser jag, att det bör åtnjutas under förutsättning, att vederbörande kommun beviljar Eriksson ett årligt understöd av minst samma belopp som må komma att utgå av statsmedel. Å understödet lär dyrtidstillägg enligt vederbörliga grunder böra utgå, i den mån sådant tillägg av riksdagen beviljas.

I fråga om sättet för utbetalningen av berörda understöd torde möjligen erforderliga föreskrifter böra i sinom tid lämnas av Kungl. Maj:t.

Jag hemställer alltså, att Eders Kungl. Maj:t ville föreslå riksdagen medgiva,

att förre extra ordinarie läraren vid Nora pedagogi Per Erik Eriksson må från och med månaden näst efter den, under vilken han efter uppnådda 65 år upphör att tjänstgöra såsom lärare vid kommunala mellanskolan i Nora, under sin återstående livstid å allmänna indragningsstaten uppbära ett årligt understöd av 750 kronor, under förutsättning att Eriksson vid understödets uppbärande styrker sig av Nora stad uppbära ett understöd, ej understigande 750 kronor för år räknat.

7:o.

Hos Kungl. Maj:t har Lovisa Ånell, född Andersdotter, änka efter gymnastikvaktmästaren vid högre allmänna läroverket i Linköping Gustaf Adolf Ånell, anhållit om pension. *Understöd åt
vaktmästaren
G. A. Ånells
änka.*

Av handlingarna i ärendet inhämtas, att Lovisa Ånell är född den 15 maj 1859, att hennes make, vilken i 33 år tjänstgjort såsom gymnastikvaktmästare vid nämnda läroverk, avled den 14 juli 1922, att hon under mannens livstid i stor utsträckning varit honom behjälplig vid skötandet av vaktmästarbefattningen, att hon på grund av sjuklighet och allmän kraftnedsättning är urståndsatt att genom eget arbete väsent-

Bihang till riksdagens protokoll 1923. 1 saml. 76 häft. (Nr 97).

ligen bidraga till sitt uppehälle samt att hennes sammanlagda tillgångar, sedan boet efter mannen skiftats, uppgå till mellan 8,000 och 9,000 kronor.

I ärendet hava yttranden avgivits av förutvarande och nuvarande gymnastiklärarna vid läroverket N. B. Mannerhjerta och friherre K. V. E. von Vegesack ävensom läroverksskollegiet och rektor. Samtliga hava tillstyrkt bifall till ansökningsen, de förra under framhållande av Ånells synnerligen plikttrogna arbete.

Skolöverstyrelsen har i utlåtande den 15 januari 1923, under erinran att 1912 års riksdag beviljat Carolina Petronella Lindström, änka efter vaktmästaren vid högre allmänna läroverket i Halmstad, C. E. Lindström, ett årligt understöd å 200 kronor, framhållit, att den omständigheten, att Lovisa Ånell icke kunde sägas vara alldeles medellös, icke syntes böra utgöra hinder för att staten nu såsom i så många andra fall genom beviljande av understöd visade sig uppskatta ett i det allmännas tjänst utfört arbete. Överstyrelsen hemställde därför, att Kungl. Maj:t tacktes föreslå riksdagen att tilldela Lovisa Ånell ett årligt understöd av 300 kronor, räknat från och med den 1 januari 1923.

Statskontoret har i utlåtande den 5 februari 1923 anfört följande.

Av handlingarna i ärendet framgår, att beträffande sökanden föreligga samma omständigheter, som synas hava föranlett 1912 års riksdag att bevilja understöd åt vaktmästaren C. E. Lindströms änka, med det undantag likväl att sökanden icke kan sägas vara medellös. Emellertid är det kapital sökandens man lämnade efter sig icke av den storlek att ankans andel av detsamma kan antagas giva en avkastning, tillräcklig för hennes utkomst. Statskontoret vill härför tillstyrka, att åt sökanden utverkas pension till samma belopp som beviljades änkan Lindström, eller 200 kronor.

*Departements-
chefen.*

Vaktmästarna vid de allmänna läroverken äro icke berättigade till statspension, och ej heller är i någon form sörjt för pensionering av deras efterlevande. Pension har dock i ett flertal fall beviljats vaktmästare, och jämväl änkor efter vaktmästare hava i vissa fall erhållit understöd av statsmedel. Ehuru omständigheterna i detta fall äro mindre ömmande än i det av ämbetsverken åberopade precedensfallet, anser jag mig böra hemställa om förslag till riksdagen om tilldelande av ett understöd åt sökanden. I likhet med statskontoret vill jag förorda ett understödsbelopp av 200 kronor, vilket torde böra utgå å allmänna indragningsstaten.

Jag hemställer alltså, att Kungl. Maj:t tacktes föreslå riksdagen medgiva,

att vaktmästaren vid högre allmänna läroverket i Linköping G. A. Ånells änka Lovisa Ånell, född

Andersdotter, må från och med den 1 januari 1923 under sin återstående livstid, så länge hon förbliver i sitt nuvarande änkestånd, å allmänna indragningsstaten uppbära ett årligt understöd å tvåhundra kronor.

8:o.

I en av skolöverstyrelsen med yttrande av domkapitlet i Växjö den 20 september 1922 och eget utlåtande den 30 samma månad till Kungl. Maj:t överlämnad ansökning har rektorn vid folkskoleseminariet i Kalmar Augusta Westerberg anhållit om beredande av en årlig pension å 400 kronor eller det belopp, som av Kungl. Maj:t kunde prövas skäligt, åt vaktmästaren vid nämnda seminarium Hilda Ulrika Falkman.

*Pension åt
vaktmästaren
vid folkskole-
seminariet i
Kalmar
Hilda Ulrika
Falkman.*

Ansökningen var åtföljd av åldersbetyg för Hilda Ulrika Falkman jämte ett av seminariets läkare Albin Jonsson utfärdat intyg, enligt vilket hon till följd av allmän svaghet och åderförkalkning vore oförmögen att längre sköta sin tjänst eller för övrigt med arbete förtjäna sitt uppehälle.

Av handlingarna i ärendet inhämtas, bland annat, att Hilda Falkman är född den 18 september 1859, att hon varit i seminariets tjänst i två skilda omgångar med en sammanlagd tjänstgöringstid av fjorton år, att hennes årsarvode beräknats efter 700 kronor under åren 1910 och 1911, 750 kronor under år 1912, 1,000 kronor under åren 1914 och 1915, 1,100 kronor under år 1916 samt 1,200 kronor från och med år 1917, vartill kommer fri bostad, lyse och värme, vilken förmån uppskattats till 200 kronor från och med år 1919 och 150 kronor före sagda år, samt att hon städse med den största villighet samt med utomordentlig plikttrohet och duglighet fullgjort sina åligganden. Rektor framhåller därjämte i sin skrivelse, att, då nu Hilda Falkman på grund av höggradig klenhet såge sig nödsakad att lämna sin anställning tidigare än hon ämnat och på grund av sin ålder ej hade utsikt att på nytt kunna åtaga sig någon anställning samt — förutom en liten stuga — endast ägde ett kapital å ungefär 3,000 kronor, väsentligen tillkommet genom insamling till hennes sextioårsdag inom seminariet och bland därifrån utgångna lärarinnor, vore hon i stort behov av något årligt understöd, varav hon också i lika hög grad som vilken som helst av i statens tjänst anställda pensionsberättigade befattningshavare gjort sig förtjänt.

Domkapitlet har tillstyrkt rektors framställning.

Skolöverstyrelsen har anfört huvudsakligen följande:

Då vaktmästarna vid folkskoleseminarierna för närvarande icke äro uppförda på ordinarie stat, äro de icke lagligen berättigade till pension. Det måste emellertid enligt överstyrelsens mening anses vara med rättvisa och billighet förenligt, att även dessa befattningshavare på sin ålderdom erhålla understöd från det allmänna. Kungl. Maj:t har också tidigare vid flera tillfällen gjort framställning till riksdagen

om beredande av pension åt liknande befattningshavare, och dessa framställningar hava vunnit riksdagens bifall. Så tilldelades genom Kungl. Maj:ts och riksdagens beslut år 1921 pension åt bland andra städerskan vid samskolan i Skellefteå Anna Vilhelmina Hedberg, vaktmästaren vid folkskoleseminariet i Skara Nils August Nilsson och vaktmästaren vid folkskoleseminariet i Linköping Anna Katarina Österberg till belopp av 300, 800 och 400 kronor respektive. Det synes överstyrelsen, att vad av rektor vid folkskoleseminariet i Kalmar blivit anfört i nu förevarande fall med styrka talar för att pension beredes även Hilda Falkman.

Vid beräkningen av nu ifrågavarande pensionsbelopp lär man med hänsyn till bestämmelserna i lagen angående civila tjänst innehavares rätt till pension böra utgå från ett pensionsunderlag utgörande $\frac{2}{3}$ av den kontanta avlöningen, ökad med värdet av åtnjutna naturaförmåner. Då emellertid Hilda Falkman tjänstgjort vid seminariet endast 14 av de 30 tjänstår, vilka enligt samma lag fordras av kvinnlig tjänstinnehavare för åtnjutande av hel pension, skulle hennes pension komma att utgöra $\frac{14}{30}$ av det sålunda erhållna pensionsunderlaget. Enligt denna beräkningsgrund skulle pensionsbeloppet bliva 435 kronor 56 öre eller avrundat 440 kronor. På grund av att Hilda Falkman icke erlagt några pensionsavgifter, lär emellertid pensionsbeloppet böra minskas något, förslagsvis till 420 kronor. Om denna beräkning godkännes, skulle alltså ifrågavarande pension komma att utgöra 420 kronor, vartill jämlikt kungörelsen den 15 juni 1922 angående pensionstillägg åt vissa f. d. befattningshavare i statens tjänst m. fl. pensionärer skulle komma ett pensionstillägg å 180 kronor.

På grund av remiss har statskontoret avgivit utlåtande i ärendet och därvid yttrat följande:

Statskontoret har icke funnit anledning till erinran mot den beräkning skolöverstyrelsen framlagt beträffande beloppet av den pension, som borde utverkas åt Hilda Ulrika Falkman, men vill ifrågasätta, om ej den summa, till vilken styrelsen vid sagda beräkning kommit, 435 kronor 56 öre, borde, i anledning av den omständigheten att Falkman icke erlagt några avgifter för sin pensionering, avrundas nedåt till 400 kronor och pensionen alltså bestämmas till samma belopp, som av 1921 års riksdag beviljades såsom pension åt vaktmästaren vid folkskoleseminariet i Linköping Anna Katarina Österberg.

Departements-
chefen.

På grund av vad i ärendet av vederbörande myndigheter anförts anser jag det vara skäligt, att Hilda Ulrika Falkman tillerkännes pension å allmänna indragningsstaten. Vad den ifrågasatta pensionens storlek beträffar ansluter jag mig till statskontorets mening, att pensionen bör utgå med 400 kronor för år.

Jag hemställer alltså, att Eders Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva,

att vaktmästaren vid folkskoleseminariet i Kalmar
Hilda Ulrika Falkman må från och med månaden näst
efter den, under vilken avsked från hennes inne-

havande vaktmästarbefattning blivit henne beviljat, under sin återstående livstid från allmänna indragningsstaten uppbära en årlig pension av 400 kronor.

9:o.

Med utlåtande av den 29 juli 1922 har skolöverstyrelsen till Kungl. Maj:t överlämnat särskilda av styrelsen för tekniska skolan i Stockholm gjorda framställningar om beredande av pension åt följande personer, vilka därom till styrelsen ingivit ansökningar, nämligen avdelningsföreståndarinnan vid den till nämnda läroanstalt hörande skolan för kvinnliga lärjungar, överlärarinnan Sofia Gisberg, avdelningsföreståndaren vid byggnadsyrkesskolan, överläraren Gustaf Georg Erikson, överläraren Anders Tidner samt förutvarande portvakten Regina Margareta Agrén, född Schüssler.

*Pension åt
öfverlärarna
vid tekniska
skolan i Stock-
holm Sofia
Gisberg, G. G.
Erikson och
A. Tidner
samt f. d.
portvakten
Regina Mar-
gareta Agrén.*

Enligt ansökningarna bifogade åldersbetyg är Sofia Gisberg född den 16 december 1854, Erikson den 14 december 1853, Tidner den 24 februari 1855 och Regina Margareta Agrén den 9 maj 1850.

Av handlingarna i ärendet inhämtas, att Sofia Gisberg alltsedan år 1886 tjänstgjort vid ifrågavarande läroanstalt med utmärkta vitsord och utan något avbrott för tjänstledighet, att hon alltsedan år 1901 är avdelningsföreståndarinnan vid skolan för kvinnliga lärjungar samt överlärarinna dels i extra ämnet konstsömnad vid högre konstindustriella skolan från och med år 1887, dels i välskrivning och textning från och med år 1890 och i konstindustriell fackteckning alltsedan år 1910 vid skolan för kvinnliga lärjungar, att hennes tjänstgöring omfattar 28 undervisningstimmar i veckan samt att den till henne i egenskap av såväl avdelningsföreståndarinna som över- och underlärarinna utgående avlöningen, fränsett dyrtidstillägg, från och med år 1920 utgjort sammanlagt 4,866 kronor för år räknat.

Erikson har, enligt vad handlingarna utvisa, från och med höstterminen 1882 med utmärkta vitsord och utan avbrott för tjänstledighet varit anställd vid oförmällda läroanstalt. Han är alltsedan år 1916 avdelningsföreståndare vid byggnadsyrkesskolan samt överlärare dels i ämnena geometri, algebra och aritmetik vid aftonskolan från och med år 1900, dels i matematik i byggnadsyrkesskolan och i samma ämne i maskinyrkesskolan från och med år 1909, dels ock från och med år 1890 i aritmetik samt från och med år 1899 i geometri i skolan för kvinnliga lärjungar. Med dessa överlärbefattningar är förbunden en tjänstgöringsskyldighet av 43 undervisningstimmar i veckan. Hans sammanlagda avlöningsförmåner å ifrågavarande överlärbefattningar jämte arvode såsom avdelningsföreståndare hava, fränsett dyrtidstillägg, från och med år 1920 utgjort 6,663 kronor för år räknat.

Beträffande Tidner inhämtas av handlingarna, att han tjänstgjort vid läroanstalten alltsedan höstterminen 1886 med utmärkta vitsord och utan avbrott för tjänstledighet, att han för närvarande är ordinarie överlärare dels i uppsatsskrivning och svenska språket inom afton- och söndagsskolan samt byggnadsyrkesskolan

från och med höstterminen 1887 samt i maskinyrkesskolan från och med höstterminen 1890, dels ock i uppsatsskrivning vid skolan för kvinnliga lärjungar från och med höstterminen 1905; att hans tjänstgöring omfattat 14 undervisningstimmar i veckan, samt att hans avlöningsförmåner å vid skolan innehavda befattningar, fränsett dyrtidstillägg, från och med år 1920 utgjort 1,783 kronor 20 öre för år räknat.

Regina Margareta Agrén har den 1 oktober 1915 frånträtt den av henne alltsedan den 1 oktober 1882 innehavda och med utmärkta vitsord bestridda befattningen såsom portvakt vid ifrågavarande läroanstalt. Hennes årliga avlöningsförmåner hava under de senaste åren före avskedstagandet utgjort dels kontant 300 kronor, dels ock förmån av fri bostad med bränsle och lyse, uppskattad till 300 kronor, sammanlagt sålunda 600 kronor.

Skolans styrelse har hemställt, att årlig pension måtte beredas Sofia Gisberg med 3,244 kronor, Erikson med 4,442 kronor och Tidner med 1,188 kronor, motsvarande $\frac{2}{3}$ av en var av dem vid avskedstagandet tillkommande avlöningsförmåner. Någon beräkningsgrund för bestämmande av pensionsbelopp åt Regina Margareta Agrén har icke angivits av styrelsen.

Skolöverstyrelsen har i sitt förutnämnda utlåtande anfört bland annat följande.

Befattningshavare vid tekniska skolan i Stockholm äro visserligen icke berättigade att erhålla pension på grund av lagen om civila befattningshavares rätt till pension den 11 oktober 1907, men riksdagen har på grund av Kungl. Maj:ts framställning i flera föregående fall beviljat pension åt överlärare vid nämnda skola. Den 30 juni 1922 har Kungl. Maj:t i enlighet med riksdagens beslut beviljat f. d. överläraren vid nämnda skola C. H. Österberg och vaktmästaren vid samma skola C. G. A. Agrén årlig pension med i huvudsak av skolöverstyrelsen äskade belopp. I de fall då pension sålunda har beviljats överlärare, har denna beräknats efter enahanda grunder, som genom nämnda lag äro fastställda med avseende å ordinarie innehavare av civil tjänst. Överstyrelsen anser sig därför med goda skäl kunna tillstyrka en likartad behandling av de nu gjorda framställningarna.

Beträffande Sofia Gisbergs, Eriksons och Tidners sammanlagda löneinkomster å respektive tjänster — fränsett dyrtidstillägg — framgår av handlingarna i ärendet, att i dessa avlöningsbelopp ingår såväl den avlöningsförhöjning, som alltsedan 1912 kommit sökandena till del på grund av riksdagens anvisande av anslag till beredande av provisorisk lönereglering med 20 procent å i stat uppförda avlöningsförmåner åt befattningshavare vid tekniska skolan i Stockholm, som ock en avlöningsförhöjning, som av skolans styrelse tilldelats vederbörande att utgå från och med år 1920, sedan riksdagen från och med sistnämnda år anvisat medel till beredande av ytterligare löneförbättring åt lärarna vid skolan. Enär med nämnda provisoriska lönereglering och löneförbättring avsetts att bringa avlöningen för tekniska skolans lärare i viss överensstämmelse med de ordinarie lönebelopp, som av 1918 års riksdag fastställdes för lärare vid tekniska läroverk och yrkesskolor, anser överstyrelsen, att pensionsbeloppen böra beräknas å sökandenas hela avlöning vid avskedstagandet, fränsett givetvis dyrtidstillägg. Under erinran att sökandenas såväl

tjänste- som levnadsår väl motsvara vad som av civila befattningshavare fordras för erhållande av pension har överstyrelsen intet att anmärka i fråga om de av styrelsen för överlärarna föreslagna pensionsbeloppen. Beträffande Regina Margareta Agrén anser överstyrelsen, att de för de övriga sökandena föreslagna grunderna för beräknande av dem tillkommande pension jämväl böra tillämpas vid beräknande av henne tillkommande pensionsbelopp, vadan pensionsbeloppet för henne skulle bli va $\frac{2}{3} \cdot 600 = 400$ kronor.

I enlighet med den grundsats, som hittills tillämpats i fråga om vissa anslag till tekniska skolan i Stockholm, har med de ovannämnda av riksdagen särskilt anvisade anslagen förbundits det villkoret, att Stockholms stad för ändamålet skulle bidra med samma belopp som statsanslaget. Det kunde då ock ifrågasättas, om icke Stockholms stad borde till någon del bidra till pensioneringen av skolans befattningshavare. Då emellertid de tre förstnämnda sökandenas i skolans stat uppförda avlöningsförmåner, vilka till huvudsaklig del utgått ur statsmedel, utgjort för Sofia Gisberg 3,584 kronor, för Erikson 4,000 kronor samt för Tidner 1,050 kronor, och de avlöningsförhöjningar vartill Stockholms stad bidragit med hälften, utgjort respektive 1,282 kronor, 2,663 kronor och 733 kronor 20 öre, och då den av 1916 års riksdag och alltså efter 1912 års provisoriska lönereglering beslutade pensionen åt överläraren C. A. Nordström i likhet med förut av riksdagen beviljade pensioner åt överlärare vid skolan utgått helt av statsmedel, finner överstyrelsen även i förevarande fall skäl ej föreligga, att föreslå Stockholms stads medverkan till ifrågasatta pensionernas beredande.

Såsom framgår av en av sökanden Tidner lämnad uppgift åtnjuter denne ett årligt pensionsbelopp av 1,734 kronor från statens anstalt för pensionering av folkskollärare (enligt en från anstalten lämnad uppgift skulle pensionsbeloppet utgöra 1,800 kronor).

Så vitt överstyrelsen kunnat finna åtnjuter ingen av de övriga sökandena någon pension från annan tjänst eller befattning.

I ärendet har statskontoret den 1 november 1922 avgivit utlåtande:

Beträffande de för Sofia Gisberg, Erikson och Tidner föreslagna pensionsbeloppen framhåller statskontoret, att då dessa befattningshavare icke erlagt några avgifter för sin pensionering, de av skolöverstyrelsen föreslagna beloppen borde minskas med omkring $\frac{1}{10}$. Statskontoret erinrar i sådant avseende, att förre överläraren vid tekniska skolan i Stockholm C. H. Österberg, vilken förutom dyrtidstillägg uppburit avlöning med 4,980 kronor för år, av skolöverstyrelsen blev föreslagen till pension med 3,320 kronor, men av riksdagen, i enlighet med statskontorets hemställan i ämnet, beviljades pension med endast 3,000 kronor. I anslutning till vad sålunda anförts föreslår statskontoret, att de ifrågasatta pensionsbeloppen ned-sättas, för Sofia Gisberg till 2,900 kronor, för Erikson till 4,000 kronor och för Tidner till 1,050 kronor.

I fråga om Tidner erinrar statskontoret, att denne endast tjänstgjort 14 undervisningstimmar i veckan, men då förre överläraren vid tekniska skolan P. Malmén av 1922 års riksdag beviljats pension, oaktat han tjänstgjort endast 15 undervisningstimmar i veckan, anser statskontoret nu angivna omständighet icke böra inverka vid bedömandet av frågan om pension åt Tidner.

Det synes statskontoret även skäligt, att förra portvakten Regina Margareta

Agrén tillerkännes pension av statsmedel, och finner statskontoret det för henne ifrågasatta pensionsbeloppet 400 kronor lämpligt avvägt. Med erinran om 1922 års riksdags beslut i fråga om pension åt f. d. tillförordnade förrådsvaktmästaren M. P. Helfrid (riksdagens skrivelse nr 302, p. 32) föreslår statskontoret, att det pensionsbelopp, som eventuellt tillerkännes Agrén, må utgå från och med månaden näst efter den, vari hennes ansökning om pension till vederbörande myndighet torde hava inkommit, eller sålunda från och med den 1 juli 1922.

*Departements-
chefen.*

I likhet med vederbörande myndigheter anser jag det vara skäligt, att en var av sökandena tillerkännes pension å allmänna indragningsstaten. Vad de ifrågasatta pensionernas storlek beträffar ansluter jag mig till statskontorets mening. Av handlingarna framgår, att Tidner åtnjuter en årlig pension av 1,800 kronor från statens anstalt för pensionering av folkskollärare. Med inräknande av denna pension skulle Tidners sammanlagda pensionsförmån uppgå till 2,850 kronor. I analogi med den civila pensionslagens stadgande därom, att vid förening av pensioner reduktion av beloppen skall äga rum, endast om de tillsammans överstiga 3,000 kronor, synes någon anledning till nedsättning i det av statskontoret för Tidner föreslagna pensionsbeloppet i detta fall icke föreligga.

Jag hemställer alltså, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva,

dels att en var av överlärarinnan vid tekniska skolan i Stockholm Sofia Gisberg samt överlärarna därstädes Gustaf Georg Erikson och Anders Tidner må från och med månaden näst efter den, varunder vederbörande befattningshavare entledigas från sin tjänst vid skolan, under sin återstående livslid å allmänna indragningsstaten uppbära en årlig pension, Sofia Gisberg av 2,900 kronor, Erikson av 4,000 kronor och Tidner — utöver honom tillkommande pension från statens anstalt för pensionering av folkskollärare m. fl. — av 1,050 kronor,

dels ock att förutvarande portvakten vid nämnda skola Regina Margareta Agrén må under sin återstående livstid från allmänna indragningsstaten uppbära en årlig pension av 400 kronor att utgå från och med den 1 juli 1922.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdde hemställen behagar Hans Maj:t Konungen lämna bifall ävensom förordna, att proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:
Gösta Neuendorff.